

Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Translasten ja -nuorten perheet ry

HE 189/2022 vp
29.11.2022

Lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Translasten ja -nuorten perheet ry on vuodesta 2017 tarjonnut tukea ja tietoa sukupuolen moninaisuuden kysymyksiä pohtiville lapsille ja nuorille sekä erityisesti heidän läheisilleen. Tehtävämme on edistää sukupuoleltaan moninaisten lasten ja nuorten oikeuksia Suomessa. Verkossa tapahtuvan vertaistukemme piirissä on tällä hetkellä 239 suomalaista perhettä.

Kiitämme mahdollisuudesta lausua otsikon asiassa.

4.2.4 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Kaikkien hallituksen esityksessä lueteltujen positiivisten vaikutusten tulee koskea myös alaikäisiä. Pidämme vakavana oikeusvaltion rikkomuksena sitä, ettei alaikäisten itsemääräämisoikeutta kunnioiteta, eivätkä lapsen perus- ja ihmisoikeudet näin ollen toteudu. Sukupuoleltaan moninaiset lapset ovat yhteiskunnassamme haavoittuvassa asemassa, mitä juridisen sukupuolimerkinnän korjausmahdollisuus lievittäisi. Sukupuoleltaan moninaiset lapset tarvitsevat - ja heillä on oikeus - erityiseen suojeluun lapsen oikeuksien sopimuksen (art. 12 & 19) mukaisesti; heidän syrjäytymis- ja itsemurhariskinsä on korkea verrattuna muihin samanikäisiin lapsiin ja nuoriin.

Translasten ja -nuorten perheet ry:n mukaan hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi sisältää nykytilanteeseen verrattuna huomattavia parannuksia sukupuolen vahvistamiseksi erityisesti lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen ja psykiatrisen diagnoosin vaatimuksen poistumisen osalta. Esityksen mukainen laki jättäisi kuitenkin alaikäiset transihmiset täysin huomiotta, mikä on järjestön jäsenistön ja lasten ja nuorten arkeen kiinnittyvän kokemuksemme perusteella hyvin vakava puute. Myös lain valmistelussa laaditussa selvityksessä todettiin selkeästi, ettei 18 vuoden ikäraja vastaa lapsen oikeuksia koskevia kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita. 18 vuoden ikärajalle ei ole lain valmistelussa myöskään esitetty pitäviä perusteluja.

Alaikäisten itsemääräämisoikeus ei toteudu esityksen mukaisessa laissa ja jättäisi siten huomiotta yhdenvertaisuusperiaatteet, jotka YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja Suomen perustuslain mukaan kuuluvat myös lapsille: oikeus tulla kohdatuksi tasa-arvoisena yksilönä ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Esimerkiksi vuonna 2019 voimaan tullessa uudistetussa nimilaissa alaikäisten nuorten itsemääräämisoikeus on huomioitu, ja yli 15-vuotiaat voivat muuttaa nimensä vastaamaan omaa sukupuoli-identiteettiä. Myös lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain uudistuksessa korostettiin lapsen osallisuutta ja kuulemista: lasta tulee kuulla ja jopa alle 12-vuotiaasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti. Muista maista on hyviä esimerkkejä siitä, miten alaikäiset voidaan ja tulee huomioida heitä koskevissa asioissa lasten ja nuorten itsemääräämisoikeutta ja yhdenvertaisuusperiaatetta kunnioittaen.

Vaikutukset lapsen oman sukupuoli-identiteetin kannalta

Kuten lapsivaikutusarviointi kiistatta todistaa, tulisi lakiuudistuksen koskea myös alaikäisiä, joiden terveyteen, hyvinvointiin ja elämänlaatuun vaikuttavat vahvasti koetussa sukupuoleessa eläminen ja omana itsenään nähdyn tuleminen. Esimerkiksi nuorten itsenäistyminen, kesätöihin ja jatkokoulutukseen hakeutuminen on vaikeaa, jos henkilöllisyysasiakirjat eivät vastaa sukupuoli-identiteettiä, mikä nousee kirkkaana esiin jäsenistömme kokemuksista.

Translasten ja –nuorten perheet ry on hyvin huolissaan nykyisen lakiesityksen vaikutuksesta lapsiin ja nuoriin. Lapset ja nuoret ovat odottaneet uuden lain tuovan helpotusta heidän elämäänsä ja arkeen viimeistään 15 vuoden iässä, mutta näin ei näytä käyvän. Jos lakiesitys toteutuu esityksen kaltaisena, huolena on vahingollisten seurausten kumuloituminen nuorten hyvinvoinnille ja toimintakyvylle. Kotona tarjottavan tuen ja hyväksynnän lisäksi lapset ja nuoret tarvitsevat mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, miten yhteiskunta heidät näkee ja kuulee. Mikäli näitä mahdollisuuksia ei ole, nuoret voivat kokea jäävänsä yksin, ja ongelmat herkästi kasaantuvat. Ongelmien kasautuminen voi johtaa pitkiin hoitajaksoihin nuorisopsykiatriasilla poliklinikoilla ja merkittäviin yhteiskunnallisiin kustannuksiin, sekä heikentää perheiden hyvinvointia.

5.1. Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

Kannatamme mahdollisimman nopeaa hakemusprosessia. Hakemusmenettely vaikuttaa esityksessä pääsääntöisesti toimivalta ja tarkoituksenmukaiselta, mutta harkinta-ajan sisältävä hakemusmenettely ei vastaa itsemääräämisoikeutta. Aiemman valmistelutyön mukaan viranomaisten informointivelvollisuus itsessään täyttää ainakin osittain harkinta-ajalle ajateltuja tarkoituksia. Vertailun vuoksi esimerkiksi voimassa oleva nimilaki ei sisällä erikseen asetettua harkinta-aikaa.

Näemme toimivana sen, että sukupuolen vahvistaminen tarvittaessa toiseen suuntaan tapahtuu samalla menettelyllä.

Vaihtoehdot alaikäisten henkilöiden aseman sääntelemiseksi

Kannatamme oikeudellisen sukupuolen vahvistamisen ikärajan asettamista 15 vuoteen. Sitä nuoremmilla kannatamme sukupuolen oikeudellista vahvistamista huoltajien hakemuksesta tai suostumuksella. Jos huoltajat ovat erimielisiä, tulee vahvistamista tarkastella siihen osoitetun viranomaistahon, joka ottaa huomioon lapsen edun ensisijaisuuden.

Vuonna 2017 julkaistun tutkimuksen mukaan tyypillisin transsukupuolisen identiteetin itseymmärryksen ikä on vaihdellut hyvin vähän tutkituissa ikäluokissa (v. 1941 - 2000 syntyneet). Ikä on vaihdellut 12 ja 14 ikävuoden välillä ollen tyypillisimmin 12,7 vuotta. Toisin sanoen transihmiset tunnistavat itsensä transsukupuoliseksi tyypillisimmin murrosiässä. Yhteiskunnallinen ja kulttuurinen konteksti vaikuttaa siihen, miten avoimesti identiteettiään on kulloinkin voinut ilmentää. Ns. kaapista ulos tuleminen ikä onkin pudonnut dramaattisesti: vuosina 1941-1955 syntyneillä se on 35,4 vuotta ja vuosina 1986-2000 syntyneillä 17,5 vuotta. Tämä luonnollisesti näkyy alaikäisten lähetemäärien kasvuna, ja kertoo siitä, että yhteiskuntien suhtautuminen transsukupuolisuuteen on muuttunut ja muuttumassa hyväksyvämpään suuntaan. (Linkki: [\(PDF\) Being transgender in Belgium Ten years later](#))

11 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Lakiesityksessä viitataan, että sosiaalinen / juridinen transitio takaisin aiempaan sukupuolirooliin voi muodostua lapselle raskaaksi. Lainaus "On myös tutkimusnäytön perusteella mahdollista, että transitio takaisin aiempaan sukupuolirooliin saattaa muodostua raskaaksi lapselle."

Tutkimusnäytöllä viitattaneen [Steensma et al.](#) tutkimusryhmän v. 2011 toteuttamaan tutkimukseen. Osa tutkimuksessa haastatelluista 25:stä sukupuolidysforiseksi diagnosoidusta alaikäisestä koki "takaisin transition" vaikeaksi. Tutkimuksen tarkempi tarkastelu osoittaa, että kyseessä oli kaksi tyttöä, joilla oli "poikamenneisyys" eli he olivat poikamaisesti käyttäytyneitä tyttöjä, jotka kokivat häpeän tunteita tästä elämänvaiheesta myöhemmin elämässään. Esimerkiksi [Edwards-Leeper & Spack:n tutkimuksessa](#) vuodelta 2012 tuodaan esiin myös sellaisia kokemuksia, että lapsi ja vanhempi ovat olleet kiitollisia mahdollisuudesta saada kokeilla toisen sukupuolen roolia kuin mihin lapsi on sitten myöhemmin päätenyt, joten kaikkien "takaisin transitioituneiden" kokemukset eivät ole lainkaan negatiivisia. Vaikka juridinen transition voidaan kokea raskaana, juridista sukupuolen vahvistamista ei näin hauraalla argumentilla voida estää niiltä lapsilta ja nuorilta, joita asia koskee. On myös huomattava, että transsukupuolisen aikuisen lapsena kokemat emotionaaliset vaikeudet ovat aivan yhtä tärkeitä kuin cissukupuolisten aikuisten.

Bioetiikan juristi Florence Ashley on julkaissut artikkelin (linkki: [The Clinical Irrelevance of "Desistance" Research for Transgender and Gender Creative Youth](#)), jonka mukaan sen tyyppiset tutkimukset, joilla pyritään ennustamaan sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevan lapsen sukupuolta aikuisuudessa, ovat haitallisia. Artikkelin mukaan tutkimukset, joiden metodologia on virheellinen ja joiden perusteella alaikäisten sosiaalista transitiota pyritään viivyttämään tai sukupuolen ilmaisua korjaamaan, ovat yksiselitteisesti haitallisia sekä niille, jotka aikuisina ovat transsukupuolisia, että niille, jotka eivät ole. Sosiaalinen transitio tarkoittaa elämistä oikeaksi koetussa sukupuoliroolissa ilman lääketieteellisiä toimenpiteitä, ja sukupuolen juridinen korjaaminen voi olla osa sitä. On olemassa lukuisia tutkimuksia siitä, miten sosiaalinen transitio ja lähipiiriin tuki auttavat translapsia ja -nuoria voimaan yhtä hyvin kuin ikätoverinsa. (Esimerkiksi: [Evaluation of Anxiety and Depression in a Community Sample of Transgender Youth | Adolescent Medicine | JAMA Network Open](#))

Esimerkkejä

Tässä on kootusti muutamia esimerkkejä väärän sukupuolimerkinnän aiheuttamista tilanteista translasten ja -nuorten itsensä kertomana:

"Toivottavasti tästä ei tuu hirveetä älämölöä..." 10-vuotias Pietarin junan passintarkastusta odottaessaan

"Jouduin ulkomailla turvatarkastukseen, jossa jaoteltiin ihmiset miesten ja naisten jonoon. Minut vedettiin miesten jonoon ja miespuolinen tullivirkailija teki minulle ruumiintarkastuksen kopeloimalla koko kehon. Ahdisti ja pelotti. Virkailija hämmentyi tunnustellessaan rintojani ja päästi minut nopeasti pois. En uskalla matkustaa enää." 12-vuotias

"Ulkomailla passintarkastuksessa virkailija syynäsi passiani ja alkoi tenttaamaan englanniksi: Onko tämä sinun passisi? Oletko sinä tässä kuvassa? Onneksi äiti tuli pelastamaan minut ja vakuutti, että tämä lapsi on minun ja tämä on hänen passinsa. Minua pelotti että en pääse passintarkastuksesta läpi, koska näytän pojalta ja passissa lukee tyttö." 12-vuotias

"14-vuotiaana olin jo varma, että transhoidot ovat minulle välttämättömiä elämän jatkumiselle. ... Tutkimisessa kesti ja lopulta olin jo 19, ennen kuin sain nimeni vaihdettua... Nykyinen translainsäädäntö vei minulta aivan liian monta hyvää elinvuotta elämästäni. Kärsin masennuksesta, enkä voinut hakea kouluun... Translain uudistus on tehtävä ja saatava transnuoret mukaan elämään mahdollisimman nopeasti." nykyisin 25-vuotias

Yleistä

Tiedostamme, että juridisen sukupuolen vahvistamisen mahdollisuuden ulottaminen alaikäisiin ei ratkaise kaikkia heidän elämänsä haasteita. Näin merkittävä omaa identiteettiä koskeva päätösvalta on kuitenkin oltava henkilöllä itsellään, tai nuoremman henkilön kyseessä ollessa päätös tulee tehdä yhdessä huoltajien kanssa. Maailman lääkäriiliiton WMA:n kannan mukaan jokaisella on oikeus itse määritellä oma sukupuolensa. (WMA:n kannanotto: [WMA Statement on Transgender People](#))

Suomen lainsäädännöllä on merkittävä rooli asenteiden muokkaamisessa; jos laki tunnustaa, että alaikäinen henkilö voi tehdä juridista sukupuoltaan koskevan päätöksen itsenäisesti tai huoltajiensa kanssa, on se näkyvä signaali kaikkien ihmisten itsemääräämisoikeuden puolesta. Ennen kaikkea se viestisi translapsille ja -nuorille, että yhteiskunta näkee ja kohtaa heidät sellaisina kuin he ovat, omana itsenään.

Haluamme erityisesti tuoda esiin, että yhdistyksemme toiminnassa on mukana useita kymmeniä lapsia ja nuoria, jotka ovat ilmaisseet sukupuoliristiriitaansa johdonmukaisesti jopa 2-3 -vuotiaasta lähtien, ja jotka ovat yksilöllisesti omassa aikataulussaan saaneet siirtyä elämään siihen sosiaaliseen sukupuolirooliin, joka heille tuntuu oikealta ja tukee heidän hyvinvointiaan. Erityisesti näiden lasten, joista osa on jo itsenäistyviä nuoria, osalta sukupuolen juridisen korjaamisen mahdollistaminen on tärkeää.

Kunnioittavasti,

Milla Kissaniitty
puheenjohtaja

puheenjohtaja@transperheet.fi